

Ante ŠKEGRO

OSTAVA IZ MATIJEVIĆA I NJEZINO ZNAČENJE ZA
KLASIFIKACIJU OFANZIVNOG ORUŽJA S DELMATSKIH
PROSTORA

UDK 903.22 (497.15) »638«

Izvorni znanstveni rad

Prapovijesna arheologija

Oeuvre scientifique originale

Archéologie préhistorique

Primljeno: 1992.12.03.

Reçu:

Ante Škegro
BiH-71000 Sarajevo,
Bosna i Hercegovina,
Centar za balkanološka
ispitivanja ANUBiH,
Trg 6. novembra 7

Delmatski etnički teritorij u posljednjih stotinu godina istraživanja dao je nekoliko značajnih nalaza ofanzivnog oružja: Gorica kod Gruda, Vir kod Posušja, Biogranci kod Širokog Brijega i najnovije - ostava ofanzivnog oružja iz Matijevića (Mokro) kod Širokog Brijega.

Razgrćući zemlju ispod oraha 14.01.1989. g. Žarko Matijević (1921) pok. Pere iz Matijevića u Mokrom kod Širokog Brijega, s dubine od dvadesetak centimetara izvadio je 21 komad antičkog ofanzivnog oružja. Od toga je 19 vršaka kovanih željeznih kopalja različite veličine, jedan zakrivljeni nož (*sica*) oblika bumeranga i jedna alatka nalik trnokopu¹, odnosno budaku (*sarculum; marra*)². Po svjedočenju pronalazača³ ovi predmeti bili su pohranjeni po veličini u malom prostoru, a uz njih se našlo i krhotina keramike⁴. Ovo ukazuje na činjenicu da se ovdje radi o smišljenom pohranjivanju u keramičku zdjelu, odnosno da se radi o klasičnoj ostavi, pogotovo što se uz ove predmete nije našlo ništa drugog.

Mjesto nalaza je rub zapadnog dijela kraškog polja Mokro⁵, odnosno zaselak Matijevići, na samom podnožju strme, izdvojene Gradine⁶ prijevoja Polugrna s koje se Mokro može u potpunosti vizualno kontrolirati. Kako je poznato, sustav vizualne kontrole etničkog teritorija s najviših kota međusobno povezanih, klasičan je upravo za delmatsku samoobranu⁷. Na samoj Gradini, koja zapravo predstavlja jedan izdvojeni plato istočne strane brda Polugrna, zamjećuju se tragovi arhitekture.

U još jednom nalazu ofanzivnog oružja⁸ s delmatskih prostora, susrećemo se ponovo s različitim tipovima delmatskih kopalja⁹. Radi se, uglavnom, o tipovima koji su i ranije nalaženi na ovim prostorima, ili tipovima sasvim bliskim njima. Analizom i raščlanjivanjem na osnovi dimenzija, oblika i ornamentike, moguće je izdvojiti iz ovog nalaza četiri tipa kopalja, odnosno ostavu podijeliti na dvije osnovne grupe. Prvoj pripada petnaest većih kopalja za probadanje u neposrednom sudaru ratnika (*sibyna*, *sigyna*)¹⁰, a drugoj četiri koplja koja su se, zajedno sa strelicama, bacala neposredno prije direktnog sudara prsa u prsa (*pilum*)¹¹.

Primjenjujući rezultate tipološke i kronološke klasifikacije kasnohalštatskog i latenskog perioda B. Čovića¹², Z. Marića¹³, M. Garašanina¹⁴, J. Todorovića¹⁵ i D. Božića¹⁶ na ilirske, točnije delmatske prostore¹⁷, moguće je odrediti i nalaz iz Matijevića. U prvi tip spadaju vršci kopalja oblika vrbovog lista (T. I 1, 2, 3, 4, 5, 6; T. II 7, 8, 9, 10), dužine između 20 i 41,5 cm. Sredinom lista proteže se, manje-više naglašeno rebro koje ide gotovo do samog vrha usadnika (tuljca) s kojim čini nerazdvojnu cjelinu. I na ilirskim, pa prema tome i delmatskim prostorima, kao i kod suvremenih Kelta, za koje se ponekad vežu ovi prostori, ova vrsta kopalja služila je za borbu u direktnom sudaru¹⁸. Na donjem dijelu drvenog drška imala su oštri željezni završetak (probojac)¹⁹. Poput keltskog i ilirski (delmatski) ratnik bio je naoružan s po dva do tri ovakva koplja²⁰.

U nalazu iz Matijevića, kao i u onom iz Gorice kod Gruda²¹ i Vira kod Posušja²², prevladava upravo ovaj tip. Oblik i dimenzije vršaka nisu jednoobrazne, kao što nisu identične ni proporcije lista u odnosu na usadnik. U ovom tipu mogu se također razlučiti nešto duža, srednja²³ i sasvim mala koplja. Dužina većih (T. I 1, 2, 3, 4), slično onima iz Gorice, Vira i Biograca, kreće se od 35,5 do 41,5 cm. Širine lista (4,5 do 5 cm), te širine tuljca su 2 do 2,7 cm. Manje ili više dimenzije se podudaraju s onima iz prethodna tri najbliža nalazišta. Zanimljivo je da je, nasuprot nalazima iz Gorice, Vira i Matijevića, ovaj tip manje zastupljen u nalazu iz Biograca, koji su prostorno najbliži Matijevićima²⁴. Na osnovi kopalja iz nekoliko zatvorenih grobnih cjelina ovaj tip je unutar ofanzivnog oružja srednjodalmatinske kulturne grupe izdvojio B. Čović²⁵. Prema Čoviću ovaj tip kopalja na prostorima kojima je dominirala ova kulturna grupa prisutan je još od sredine 6. st. pr. Kr. (faza 4 ove kulturne grupe)²⁶. Prema nalazima iz Gorice kod Gruda, Vira kod Posušja i Biograca kod Širokog Brijega, ovaj tip na prostorima srednjodalmatinske

kulturne grupe, kasnijeg delmatskog plemenskog saveza, prisutan je i kroz naredna stoljeća, sve do dolaska rimske vlasti²⁷. Ovom tipu, preciznije kopljima s istaknutijim rebrom trapezastog presjeka i dugog lista (T. I, 4, 5, 6; T. II 7, 8) pridaju se starije tipološke karakteristike, odnosno atribuiraju ga se u period od 6. do 5. st. pr. Kr.²⁸. Koplja br. 1 i 4 s T. I. iz Matijeveća svojim oblikom i razmjerima između lista i usadnika imaju naročite podudarnosti s kopljima iz Crvenice kod Tomislavgrada²⁹ i Kosova kod Rogatice³⁰. U naoružanju keltskog ratnika ovaj tip dominira u ranolatenskoj fazi, odnosno u vremenu Laten I (500-300. pr. Kr.)³¹, što bi govorilo o paralelnoj upotrebi ovog oružja istog tipa kod suvremenika Kelta i Ilira.

Drugi tip kopalja za borbu izbliza iz ostave u Matijevećima, zastupljen s dva primjerka (T. II 11, 12) karakterističan je po tome što je rebro po sredini lista gotovo nezamjetljivo. Ono je zapravo i samo sastavni dio lista. Njegov je presjek romboidnog izgleda. Po dimenzijama³² spadaju u srednja koplja. U odnosu na cjelokupni nalaz iz Matijeveća ovaj tip je slabije zastupljen. Kod Kelta se, kao i na širokim prostorima Podunavlja, u srednjoj i jugoistočnoj Europi, pojavljuju još u predkeltskom periodu³³. Zadržao se i izrađivao tokom cijelog željeznog doba te u prvim stoljećima povijesne epohe³⁴. U odnosu na keltska koplja ovog tipa, delmatska se razlikuju po dimenzijama. Vršci keltskih bili su dužine do 80 cm³⁵. U najbližem srodnom nalazu, Biograticima kod Širokog Brijega, od sedam kopalja ovaj tip zastupljen je s dva³⁶ i jednim malim kopljem. U Viru³⁷ kod Posušja od dvadeset sedam kopalja ovaj tip zastupljen je s dvanaest³⁸, dakle gotovo polovicom.

Treći tip kopalja iz Matijeveća kod Širokog Brijega prve grupe, zastupljen je sa samo dva primjerka (T. II 13; T. III 14). Odlikuje ih nešto duži list u odnosu na usadnik. List ima oblik veoma izduženog trokuta, s blažim ojačanjima ramena. Od vrha lista do usadnika pruža se slabo naglašeno rebro. I ovaj tip odavno je bio poznat delmatskim ratnicima. Čini se da je baš on karakterističan za Delmate. B. Čović odredio ga je u fazu 4 srednjodalmatinske kulturne grupe (od sredine 6. do sredine 4. st. pr. Kr.)³⁹. Primjerke ovog tipa okarakterizirao je kao duža ili kraća koplja bez pravog rebra, s listom izduženorombičastog presjeka. U najbližem srodnom nalazištu, ovom iz Matijeveća (Biograci) ovaj tip zastupljen je također s tri primjerka⁴⁰. U Viru kod Posušja nema ove vrste kopalja.

U ostavi iz Matijeveća jedno se koplje naročito izdvaja (T. III 15). Ide u red srednjih kopalja. List mu je jezičastog oblika s ojačanjima na ramenim završecima, slično kopljima trećeg tipa. Nešto ispod vrha, isto tako prije završetka, dužinom lista pruža se rebro, koje se na donjem dijelu širi i nestaje. Početak usadnika ojačan je s dva obručasta zadebljanja. S obzirom na oblik ovaj primjerak nema paralela u delmatskoj zemlji. Tehnika ornamentiranja usadnika obručastim ojačanjima ipak je poznata s kopalja iz Gorice kod Gruda⁴¹ i Vira kod Posušja⁴².

U koplja oblika vrbovog lista pripadaju, također, i tri koplja iz druge grupe⁴³ (T. III 16, 17, 18)⁴⁴. Koplje br. 17 s T. III. ima velikih podudarnosti s nalazom iz Gorice kod Gruda⁴⁵ po obliku, ali ne i po ornamentu. U drugi tip moglo bi se ubrojiti i malo koplje br. 19 sa table III. Njegove dimenzije kreću se u okviru dimenzija tri. Razlika je u tehnici izrade. Ovaj primjerak je jednostavno iskovan od tanke željezne trake, zaokruživanjem tuljca od njene sredine. Ovakva vrsta malih kopalja karakterističnih po tankoći lista i mekoći željeza od kojeg su iskovana služila su u boju da zabijanjem u neprijateljski štit, a potom savijanjem onesposobe ili otežaju njegovo manipuliranje i bacanje istih kopalja od strane neprijatelja⁴⁶.

U ostavi iz Matijevića kod Širokog Brijega, kao i drugim nalazištima s delmatskog područja o kojima je ovdje bilo riječi, ova grupa kopalja zastupljena je u daleko manjem opsegu u odnosu na srednja i veća. To može inicirati pretpostavku da su Delmati preferirali direktno sukob s protivnikom, bez masovnijeg izbacivanja kratkih kopalja. Kao što se i iz ovog nalaza potvrđuje, majstori su ih izrađivali uglavnom kovanjem⁴⁷.

Posebnost nalaza iz Matijevića čini jedinstveni primjerak dobro očuvane oštrice zakrivljenog noža (*sica*) (T. III 20) oblika bumeranga⁴⁸. Na jednom završetku, 3,2 cm od kraja nalazi se rupica pomoću koje je sječivo bilo fiksirano za držak. Po obliku, a donekle i po dužini, primjerak iz Matijevića analogan je nožu iz Zenika kod Rakovice⁴⁹. I on se također pripisuje tamošnjem autohtonom elementu. Predstavlja, po svoj prilici, delmatski lokalni tip zakrivljenog kovanog noža, uobičajenog oblika na ilirskim prostorima, iz željeznog doba⁵⁰. Imao je jednako dobru primjenu u kućanstvu kao i na bojištu⁵¹.

Najzad, u ostavi iz Matijevića nalazi se i jedan primjerak kovanog željeznog lučkog trnokopa⁵² (T. III, 21, 21a). Oštra ušica ovog oruđa promjera je 2,5 cm. Sa sličnim alatima s hercegovačkog prostora upoznali smo se ranije (Vir kod Posušja⁵³, Biograci). Okvirno su datirane u 1. st. pr. Kr.⁵⁴. Ovakvim oruđem služili su se i helenizirani Daorsi tijekom latena (2. st. pr. Kr.⁵⁵). Alatka iz Matijevića, kao i primjerci iz Vira kod Posušja i Biograca kod Širokog Brijega, mogla je poslužiti kao poljoprivredno oruđe, ali i kao ofanzivno oružje. Za posljednje govorio bi upravo primjerak iz Matijevića. Mogao je biti odlično oružje protiv neprijateljskog oklopa.

Primjerci oružja iz Matijevića kod Širokog Brijega potječu iz slučajnog nalaza, s lokaliteta na kojem nisu izvođena nikakva sustavna arheološka ispitivanja. Pored lokaliteta prolazi vjerojatno još delmatski put koji vodi iz Mokrog preko Polugrne ka Buhovu i Hrasnu, odnosno Grudama i Imotskom polju.

Svi primjerci oružja iskovani su od željeza. Zastupljena su četiri, već od ranije poznata tipa, delmatskih kopalja. Nešto duža i srednja (*sibyna*, *sygina*), gotovo tri puta više su zaustupljena od malih kopalja (*pilum*). Nijedno koplje nije duže od 42 cm.

U ovom nalazu, prvi put se susrećemo s kratkim delmatskim nožem (*sica*), zakrivljene oštrice slične bumerangu. Radi se, po svojoj prilici, o priručnom lokalnom proizvodu koji je mogao poslužiti kako za ratne tako i za potrebe domaćinstva.

Alatka slična budaku ili trnokopu uz ofanzivno oružje nije nepoznata pojava na ovim prostorima (Biograci, Vir kod Posušja). Ova bi se mogla uvrstiti u jednu od varijanti (prilagođenu ljutom hercegovačkom kršu) tipa III C prema Popović⁵⁶, kojoj pripada i ona iz Vira kod Posušja⁵⁷. Ovo još jednom potvrđuje činjenicu o uporabi oruđa u ratne svrhe kod lokalnih pretpovijesnih stanovnika zapadne Hercegovine (Delmata).

Ako se prihvati mišljenje B. Čovića o Gorici kod Gruda kao delmatskom svetištu, koje je *in continuo* trajalo od 7. st. pr. Kr. do 1. st. po Kr.⁵⁸, a uzimajući u obzir i nalaze iz Biograca kod Širokog Brijega i Vir kod Posušja, može se zaključiti da su Delmati u svom arsenalu imali više nego raznovrsne tipove i oblike kopalja. To su tipovi koji se na ovim prostorima stoljećima zadržavaju. Ovo govori također i o različitim izvorima naoružavanja ove populacije, uključujući i zaplijenu od neprijatelja.

Lokaliteti Matijevići i Biograci kod Širokog Brijega, kao i Vir kod Posušja, govore da se i kod ovdašnjih Delmata u pretpovijesti i antici također naročita pažnja posvećivala kontroli strateških kota i komunikacija. Ovom taktikom izuzetno vješto su se služili ilirski Delmati, o čemu svjedoče i literarni izvori, a poglavito Apijan⁵⁹. Ako se i na ostavu iz Matijevića primijeni metoda datiranja prema najmlađim predmetima, onda bismo ovdje za to imali lučni željezni trnokop i oštricu noža. Kako je već konstatirano, željezni trnokop najviše sličnosti ima s trnokopom iz Vira kod Posušja. On je datiran u prvu polovicu ili sredinu 1. st. pr. Kr. Trnokopi iz Biograca datiraju se, prema novčićima koji su uz njih nađeni, u 54. g. pr. Kr. Nož iz ovog nalaza bi se, s obzirom na velike sličnosti s onim iz Zenika mogao datirati negdje u isto vrijeme. S tim u vezi i cjelokupna ostava iz Matijevića mogla je biti pohranjena u zemlju sredinom 1. st. pr. Kr., odnosno u periodu između 59. g. kad su se podigli Delmati i izvojevali slobodu, i 44. godine, kad su uništili 5 rimskih kohorti pod vodstvom senatora Baebija⁶⁰. Također nije isključeno da je ova ostava mogla biti pohranjena u zemlju u vrijeme tzv. Oktavijanova ilirsko-panonskog rata (35-33. pr. Kr.). O kakvoj se ogromnoj opasnosti za Delmate i druge ilirske populacije s ovih prostora radilo, može se pretpostaviti iz same činjenice da se iza 33. g. baš na ovom prostoru gradio rimski lanac utvrda za kontrolu dalmatinske obale (Burnum, Gardun, Humac i Mogorjelo)⁶¹.

BILJEŠKE

- 1 Ostava, bez keramike nalazi se u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana na Širokom Brijegu. Ovdje ju je pohranio fra Vojislav Mikulić.
- 2 O ovoj vrsti antičkog oruđa na srednjopodunavsko-savskim prostorima: Popović 1988, 36-39.
- 3 Na nalaz su upozorili: mostarska "Sloboda" od 23.01.1989, sarajevsko "Oslobođenje" i "Večernji list" od 17.01.1989.
- 4 Autoru se nije pružila prilika da detaljnije ispita okolnosti i mjesto nalaza.
- 5 Ovaj lokalitet s Biograticima (Anđelić 1977, 51-66) i Virom kod Posušja (Marić 1962, 63, Sl. 1b) povezuje, između ostaloga i kontinuitet življenja do u kasnu antiku, odnosno do ranog srednjeg vijeka. Upravo za Mokro veže se zahumsko mjesto Mokriskika, kojega, u svom djelu "De administrando Imperio", spominje bizantski car Konstantin VII Porfirogenet (912-959).
- 6 O gradini ukratko u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* (Reg. 24, 158: "Gradina, Mokro, Lištica").
- 7 A. Benac 1985.
- 8 O hladnom naoružanju kroz povijest zanimljiv prilog dao je D. Piletić (Piletić 1984).
- 9 Ovo ukazuje, između ostalog, na različite izvore naoružavanja kao i o dugotrajnom korištenju pojedinih primjeraka oružja na ovim prostorima. Inače po Titu Liviju Iliri su bili dobro naoružani.
- 10 O ovoj vrsti ilirskog oružja dvije crtice zabilježili su rimski pisci: Mesap Qvint Enije (239-169) iz Tarenta "Illyrici restant sicis sibinisque patentes" (Ann. 540, V) i Fest (II. st. po Kr.) "Sabinam appellat Illyrii telum venabuli simile" (P.336 M).
- 11 Ratnik bi ga bacio neposredno prije nego što bi se s neprijateljem direktno sukobio (Piletić 1984, 79).
- 12 Čović 1987, 454.
- 13 Marić 1962, 64-65.
- 14 Garašanin 1963, 51.
- 15 Todorović 1964; Isti, 1974, 86-87.
- 16 Božić 1984, 78.
- 17 Srednjodalmatinska grupa, iz koje se tokom željeznog doba oformio plemenski savez Delmata, dominirala je prostorom ograničenim ušćem Krke, dalje tokom ove rijeke prema sjeveru, obuhvaćajući krajnje obronke Dinare, pa preko Šatora, Vitoroga, Ljubuše, Vrana i Čabulje, uključujući velika kraška polja jugozapadne Bosne, izbijajući na Neretvu, sve do njena ušća (Čović 1979, 240; Čović 1987, 432-443; Benac 1987, 779-782; detaljnije s literaturom Zaninović 1966, 33-62).
- 18 Todorović 1964, 197.
- 19 Ovo je potvrđeno nalazima iz Crvenice kod Tomislavgrada (Čović 1962, 29, sl. 2, 6), Vašarovina (Priluka) kod Livna (Marijan 1986, 25, br. 5, T. I 2), Vira, kod Posušja (Marić 1962, 65, T. I 8) i Gorice kod Gruda (Truhelka 1899, 346, T. I, 11, 12; Isti 1901, T. I, 11, 12).
- 20 Marić 1959, 88; Marić 1962, 71; Garašanin 1957, 38, 39, bilj. 7, 43; Garašanin 1963, 51 bilj. 74; Čović 1963, sl. 6; Čović 1987, 248; Čović 1976, sl. 148; Rekonstrukciju izgleda ilirskog ratnika dao je Čović (Čović 1963, sl. 6, 36; Čović 1976, 263, sl. 148).

- 21 Truhelka 1899, 78, T. I 4, 5, 6, 8, 9, 10; Truhelka 1901, T. I, 4, 5, 6, 9, 10.
- 22 Marić 1962, 65, T. I 1, 2, 3.
- 23 Dimenzije srednjih kopalja ovog tipa (T. I, 5, 6; T. II, 7, 8, 9, 10) kreću se: visina od 23,5 do 30, širina lista 3, 5 do 55, širina usadnika između 2 do 2,5 cm.
- 24 Anđelić 1977, 51-66.
- 25 Čović 1987, 454, sl. 25, br. 8; također Todorović 1964, 195-199.
- 26 Ovu fazu srednjodalmatinske kulturne grupe Čović je odredio u period od sredine 6. do sredine 4. st. pr. Kr. Čović 1987, 448.
- 27 Čović 1976, 254; Marijan 1986, 30; Božić 1984, 80; Todorović 1974, 86. Direktnu potvrdu ovomu imamo u nalazištu kod Biograca. Ovdje su, uz ostale priloge, nađena i tri srebrena rimska novčića, od kojih se jedan može pouzdano datirati u 54. g. pr. Kr. (Anđelić 1977, 57, 61, T. IV 11-12).
- 28 Čović 1962, 29; Bulić 1898, 125, T. V 1; Marijan 1986, 29; Todorović 1974, 86.
- 29 Čović 1962, 29b, sl. 2, 1.
- 30 Mandić 1937, 8, sl. 1 i 2.
- 31 Garašanin 1963, 51 i bilj. 75.
- 32 Dužina 24 i 32, širina listova 3, 5 i 3, 7, širina usadnika 2 i 2,3 cm.
- 33 Todorović 1964, 200; Isti 1974, 86.
- 34 Todorović 1964, 197-198.
- 35 Todorović 1964, 198.
- 36 Anđelić 1977, 52; T. I 1, 2, 3.
- 37 Radi se o nalazu koji je datiran u prvu polovicu ili samu sredinu 1. st. pr. Kr. (Marić 1962, 71).
- 38 Marić 1962, 65, T. I 4, 5, 6, 9, 10.
- 39 Čović 1987, 454, sl. 26, br. 10.
- 40 Anđelić 1977, 52, T. I 4-6.
- 41 Truhelka 1899, T. I 1, 2, 3, 10
- 42 Marić 1962, T. I 2, 5, 9.
- 43 Podjelu na velika (*sigyna*, *sibyna*) i mala (*pilum*) dali smo prema J. Todoroviću (Todorović 1964). Prema njoj u veća su uvršteni svi primjerci duži od 30 cm (Todorović 1964, 202).
- 44 Dužina im je između 16 i 20 cm. Širina lista kreće se od 3 do 3,5 dok je širina tuljca od 1,8 do 2 cm.
- 45 Truhelka 1899, T. I, 10.
- 46 Musić 1910, 121.
- 47 Kovački zanat po svoj prilici bio je poznat ovdašnjim Ilirima. Jedan majstor radio je, doduše u kasnijem vremenu, na Gradini Pid kod Gruda. Proizvodio je noževe, zvona, verige, šila, brave, klince i dr. (Oreč 1978, 224; Škegro 199, 135).
- 48 Duž. 20,5 šir; po sredini 1,5 i deb. 0,3 cm.
- 49 Marijanović 1984, 92, sl. 2.
- 50 Nekoliko tipova ovih noževa s Gradine kod Kusača na Glasincu dao je Č. Truhelka (Truhelka 1890, 397, T. II).
- 51 Na Gorici noževi su, u odnosu na koplja, zastupljeni omjerom 1: 3 (Čović 1976, 123).
- 52 Vis. 17, šir. sječiva pri otvoru za držak 5, a na kraju 2, 5 cm. Šir. otvora za držak je 3 cm.

- 53 Marić 1962, T. I 11 i 11a.
54 Anđelić 1977, 61.
55 Marić 1979, 37, br. 235, 236, 237; T. XLIII 234; T. XLIV 235, 236, 237;
T. XLV 234: 237, 65.
56 Popović 1988, 37: 38. Izuzevši oblik oštrice trnokop iz Matijeveća ima zajedničkih crta i s
tipom III D, odnosno primjerku s T. II, 2; T. XXXVIII, 2.
57 Marić 1962, T. I 11 i 11a.
58 Čović 1976, 253-254.
59 Apijanovu Rimsku Iliriju preveo je 1863. A. Starčević (Arhiv za povjestnicu južnoslavensku,
knj. VI/1863, 163-177; također u Gajevoj Danici od 25. travnja i 9. svibnja 1963.
60 Apijan, Rimski Ilirija 13.
61 Patsch 1922, 57.

POPIS LITERATURE

- Anđelić 1977 T. Anđelić, Rimski nalazi iz Biograca u Hercegovini, Tribunia 3, Trebinje, 51-66.
Benac 1985 A. Benac, Utvrdena ilirska naselja (i). Delmatske gradine na Duvanjskom polju,
Buškom blatu, Livanjskom i Glamočkom polju. Djela ANUBiH LX, knj. 4,
Sarajevo 1985.
Benac 1987 A. Benac, O etničkim zajednicama starijeg željeznog doba u Jugoslaviji, PJZ V,
737-804, Sarajevo 1987.
Bulić 1898 I. Bulić, Prehistoričko groblje u Postranju Imotskoga, Bulletino di archeologia
e storia Dalmata, XXI, 152-157, Spalato 1898.
Božić 1984 D. Božić, Naoružanje ratnika mlađeg željeznog roba, Keltoi, Kelti i njihovi
svremenici na tlu Jugoslavije, 77-82, Zagreb 1984.
Čović 1962 B. Čović, Grobnice željeznog doba iz Crvenice kod Duvna, VAHD LXIII-LXIV,
25-48, 1961-1962.
Čović 1963 B. Čović, Ilirski ratnik starijeg željeznog doba. Rekonstrukcija izgleda ilirskog
ratnika u izložbi Vojnog muzeja JNA u Beogradu, VVM 8-9, 31-38,
Beograd 1963.
Čović 1976 B. Čović, *Od Butmira do Ilira*, Sarajevo 1976.
Čović 1987 B. Čović, Grupa Donja Dolina-Sanski Most, PJZ V, 232-286, Sarajevo 1987.
Čović 1987a B. Čović, Srednjodalmatinska grupa, PJZ V, 442-480, Sarajevo 1987.
Čremošnik 1989 T. Čremošnik, Rimsko utvrđenje na Gradini u Biograticima kod Lištice, GZM,
A. n. s. 42/43, 1987/1988, 83-128, Sarajevo 1989.
Fiala 1889 F. Fiala, Prilozi arheologiji Bosne i Hercegovine, GZM I, 89-92, Sarajevo 1889.
Garašanin 1957 M. Garašanin, Ilirsko-grčki šlem iz Ražana, VVM 4, 37-51, Novi Sad 1957.
Garašanin 1963 M. Garašanin, Naoružanje i oprema keltskog ratnika, VVM 8-9, 39-60,
Novi Sad 1963.
Mandić 1937 M. Mandić, Skeletne gromile halštatskog doba u okolici Livna i Rogatice,
GZM A, XLIX, 5, 9, Sarajevo 1937.
Marić 1959 Z. Marić, Grobovi ilirskih ratnika iz Kačnja, GZM A, n. s. XIV, 87-102,
Sarajevo 1959.
Marić 1962 Z. Marić, Vir kod Posušja. GZM, A. n. s. XVII, 63-72, Sarajevo 1962.
Marić 1979 Z. Marić, Depo pronađen u ilirskom gradu Daors..u (2. st. pr. e.), GZM, A. n. s.

- XXXIII/1978, 23-114, Sarajevo 1979.
- Marijan 1986 B. Marijan, *Zajednička grobnica željeznog doba iz Vašarovina*, GZM, A. n. s. 40/41, 1985/1986, 23-38, Sarajevo 1986.
- Marjanović 1984 I. Marjanović, *Rimska nekropola sa spaljenim pokojnicima u Zeniku kod Rakovice*, GZM, A. n. s. 39, 88-96, Sarajevo 1984.
- Milošević 1984 A. Milošević, *Delmati, Keltoi, Kelti i njihovi suvremenici na tlu Jugoslavije*, Zagreb 1984.
- Musić 1910 A. Musić, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb 1910.
- Patsch 1922 C. Patsch, *Die Herzegowina einst und jetzt. Historische Wanderungen im Karst und an der Adria*, Wien 1922.
- Piletić 1984 D. Miletić, *Hladno oružje kroz vekove*, VVM 30, 73-104, Novi Sad 1984.
- Popović 1988 I. Popović, *Antičko oruđe od gvožđa u Srbiji*, Beograd 1988.
- Škegro 1991 A. Škegro, *Antička ekonomika u Bosni i Hercegovini (na osnovi epigrafskih izvora)*, Godišnjak ANUBiH XXIX, knj. 27, 54-161, Sarajevo 1991.
- Todorović 1964 J. Todorović, *Prilog klasifikaciji i hronološkoj determinaciji keltskih kopalja*, VVM 10, 195-204, Novi Sad 1964.
- Todorović 1971 J. Todorović, *Katalog praistorijskih metalnih predmeta*, Beograd 1971.
- Todorović 1974 J. Todorović, *Skordisci. Istorija i kultura*, Novi Sad-Beograd 1974.
- Truhelka 1890 Č. Truhelka, *Iskopine na predistorijskome grobištu na Glasincu u godini 1890*, GZM II, 386-401, Sarajevo 1890.
- Truhelka 1899 Č. Truhelka, *Dva prehistorijska nalaza iz Gorice (Ljubuškog kotara)*, GZM XI, 339-396, Sarajevo 1899.
- Truhelka 1901 Č. Truhelka, *Zwei prähistorische Funde aus Gorica (Bezirk Ljubuški)*, WMBH VIII, 3-47, Sarajevo 1901.
- Zaninović 1966 M. Zaninović, *Ilirsko pleme Delmati*, Godišnjak ANUBiH IV, knj. 2, 27-92, Sarajevo 1966.

R i a s s u n t o

DEPOSITO DI MATIJEVIĆI E IL SUO SIGNIFICATO PER LA CLASSIFICAZIONE DELLE ARMI OFFENSIVE TROVATE NELLE ZONE DELMATE

L' alleanza delle tribù delmате dalle fonti epigrafiche e letterarie è nota come una popolazione estremamente guerriera. Ciò è confermato anche dai siti archeologici situati nelle loro provincie etniche dove regolarmente sono presenti anche le armi. Ciò confermano soprattutto le località delmате: Vir nei pressi di Posušje, Biogranci nei pressi di Široki Brijeg, e prima delle altre Gorica nei pressi di Grude (probabilmente uno dei santuari delmати) e Matijevići nei pressi di Široki Brijeg.

Il deposito menzionato è trovato causalmente nel 1989, deposito in profondità di circa 20 cm in un vaso di ceramica che non è conservata. Oggi si trova nel museo (dipartimento archeologico) del convento francescano di Široki Brijeg. Conteneva 4 tipi di lance di ferro coniate, di cui 15 sono grandi (*sibyna, sigyna*) e 4 piccole (*pilum*), un filo del coltello piegato in forma di arco e 1 marra. Il deposito secondo le circostanze del trovamento e le cose più recenti (marra di ferro e il filo del coltello), è nascosto probabilmente verso la fine della repubblica - tra il 59 e il 33 av.C.

Il guerriero delmato di solito era armato di due o tre di queste lance. Nessuna lancia di questo deposito è più lunga di 42 centimetri: la più piccola è lunga soltanto 16 centimetri. La larghezza della lama varia da 4,5 - 5 centimetri, il diametro del tubo è 2,7 centimetri. Le lance con la forma dello foglio del salice (T. I, 1 - 6; T. III, 16 - 18) presentano il primo tipo che domina in questo deposito (come pure in quelli di Gorica nei pressi di Grude e di Vir nei pressi di Posušje). I guerrieri delmati si servivano di esso dal secolo

6. a. C. fino all' introduzione del governo romano, e probabilmente anche più tardi. Il secondo tipo ha il taglio in forma di un trapezio, è rappresentato da 3 esempi (T. II, 11,12; Tab.III,19). Questo tipo era presente nelle zone del Danubio, quelle medioeuropee e quelle dell' Europa sudorientale, ancora dal primo periodo dei Celti e durante tutto il periodo di La Tène. Il terzo tipo ha la forma di un triangolo allungato con la costola non molto potenziata è rappresentato da 2 esempi (Tab. II,13; Tab. III, 14). Sembra che proprio esso sia più caratteristico per i guerrieri delmati. Il quarto tipo è rappresentato dall' esempio (T.III, 15) e caratterizzato dalla forma di lingua e dal rafforzamento dalle spalle, come pure dalla costola nel centro della lama. La specialità di questo ritrovamento è un filo piegato del coltello (dim.2,0,5 x 2,5; o 0,3 cm), ben conservato, con un buco per fissarlo nel manico. Lo strumento in forma della marra piccola (T.III, 21, 21 a), di lunghezza di 17 cm, serviva anche come un' ottima arma offensiva, soprattutto contro lo scudo del nemico.

